

NOVETATS EN L'ESTUDI DELS HETEROCERA DE LES ILLES BALEARS (LEPIDOPTERA)

J. J. Pérez De-Gregorio

ABSTRACT

Unknown species in the study of Heterocera from Balearic Islands. The result of the prospections in Balearic islands during the last years (1994-1997) exposed in this paper as regards the lepidopterological fauna (Heterocera) in this area. Records are given of several species from the Balearic fauna and those considered of interest or little known.

Key words: Heterocera; Balearic Islands; new; faunistic.

Recepció: xxxxxx; Acceptació: xxxx; ISSN 1134-7783

J. J. Pérez De-Gregorio. Museu de Zoologia. Apartat de correus 593. 08080 Barcelona.

RESUM

Com a conseqüència de les recerques fetes els anys 1994-1997 a les Illes Balears, s'exposen els darrers resultats referits a la fauna lepidopterològica (Heterocera) de la zona, donant compte de les novetats faunístiques i de l'estudi de taxons interessants i/o poc coneguts.

INTRODUCCIÓ

Fa cinc anys (Dantart, Pérez De-Gregorio & Vallhonrat, 1993) vam publicar un extens recull de citacions d'heteròcers (Macroheterocera) de les Illes Balears (Mallorca, Menorca i Formentera) on figuraven un total de 124 espècies, de les quals 30 eren novetats per a la fauna de les illes. Prospeccions fetes els anys 1993-1994 van donar lloc a un nou recull (Pérez De-Gregorio & Vallhonrat, 1995) de 35 espècies, 14 d'elles no citades encara de l'arxipèlag balear (un Arctiidae, cinc Noctuidae, dos Geometridae i sis microlepidòpters).

Recerques posteriors fetes fins enguany (1997) de forma esporàdica a Mallorca i Menorca i la publicació de diversos estudis (Goater, 1994, entre altres) han ampliat el cens de les espècies de lepidòpters presents a les Balears, que ronda actualment els 420 taxons.

Les consideracions ja exposades sobre la lepidopterofauna de les Illes Balears (Cuello, 1981; Dantart, Pérez De-Gregorio & Vallhonrat, 1993) podem resumir-les com segueix:

Significativa pobresa de la fauna, explicable per la insularitat, amb poca diversitat de les comunitats, fenomen agreujat significativament per l'acusada degradació dels hàbitats, deguda fonamentalment a l'acció antròpica.

Diapausa molt remarcable i acusada, típica de la climatologia mediterrània, amb dos períodes significatius de vol dels adults: abril-maig i setembre-octubre.

Signes de subspeciació molt febles i recents, amb presència de formes pròpies d'altres illes mediterrànies (Còrsega, Sardenya), del litoral mediterrani ibèric i del nord d'Àfrica.

Aquest conjunt de factors fa que l'èxit de les recerques lepidopterològiques depengui especialment de l'època en que aquelles es duguin a terme (primavera i tardor) i dels indrets visitats, en particular dels menys degradats i sotmesos a protecció administrativa i legal. A títol d'exemple, a la més gran de les illes (Mallorca) haurem de visitar la serra de Tramuntana (al nord) i S'Albufera d'Alcúdia (al nord-est), indrets on han estat fetes les troballes més interessants els darrers anys, des del punt de vista faunístic i biogeogràfic. Mostra evident ho constitueix l'estudi de Goater (1994) sobre els heteròcers palustres i halòfils de S'Albufera de Mallorca, on s'esmenten 138 espècies recollides per Riddiford els anys 1992 i 1993, deu de les quals constitueixen novetats per a la fauna balear: *Pelosia obtusa* H-S. i *Pelosia plumosa* Mab., (Arctiidae), *Leucania joannisi arbia* Brsn. & Rungs, *Archanara dissoluta* Tr., *Photedes pygmina* Hw., *Platysenta viscosa* Frr. i *Porphyrinia cochylionides* Gn. (Noctuidae), a les quals hem d'afegir sis macroheteròcers esmentats per nosaltres (Pérez De-Gregorio & Vallhonrat, 1995) a Mallorca i Formentera: *Eilema pygmaeola pallifrons* Z. (Arctiidae), *Nola squalida* Stgr., *Moureia microglossa* Rbr., *Spudea rutililla* Esp., *Orthosia gothica* L. i *Ochropleura flammata* O.

Al present treball esmentem un total de 9 espècies, 3 d'elles noves per a la fauna balear (1 Arctiidae i 2 Noctuidae), que apareixen indicades al text amb un asterisc (*). Es fa un extens comentari sobre l'endemisme tirrenià *Agrotis schawerdai* Byt.-Slz., 1937 (Noctuidae) i es dona compte de la troballa de la planta hoste a l'illa de Mallorca del Sphingidae *Celerio (Hyles) dahlii* Gey.

Les localitats esmentades al text són les següents:

Mallorca

Alcúdia (albufera)	EE10	16 m
Cúber, Escorca	DE80	800 m
Orient	DD79-80	600 m
Petra	ED11	200 m
Valldemossa	DD69	408 m

Menorca	Cala Mesquida	FE11	10 m
Eivissa	St. Miquel de Balançat	CD42	150 m
Formentera	Sant Ferran	CC68	25 m
	Es Calò	CC78	5 m

RESULTATS

Arctiidae

Lithosiinae

Apaidia rufeola (Rambur, 1832)

Eivissa: Sant Miquel de Balançat, 20.VIII.1995, 1 ♀ (F. Vallhonrat *leg.*). Citada de la illa per Freina & Witt (1987) sense indicar però cap localitat concreta (Dantart *et alt.*, 1993).

(*) *Eilema rungsi* Toulgoet, 1960 (= *hellenica* Derra & Hacker, 1983).

Mallorca: S'Albufera d'Alcúdia, 1.V.1995 1 ♀ (Pérez De-Gregorio *leg.*). Descrita dels aiguamolls de Merdja Bokka (Marroc), viu a les zones palustres de la península Ibèrica, Grècia i sud d'Itàlia. A la península Ibèrica sols ha estat trobada fins ara als aiguamolls catalans del Delta de l'Ebre i del Llobregat, on és freqüent en dues generacions: IV-VI i VIII-IX (Orozco, Pérez De-Gregorio & Vallhonrat, 1996).

Eilema caniola (Hübner, [1908])

L'estudi de nombrós material aplegat els darrers anys a les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa (V-VI i VIII-IX) ha permès comprovar com la forma *torstenii* Mentzer, 1980 (descrita de l'illa de Mallorca com a bona espècie) no sols presenta idèntiques estructures genitals que la forma típica si no que a més a més resulta taxonòmicament molt discutible fins i tot com a simple forma. La forma *torstenii* es recull aplegada amb la forma típica i els anys secs sol ser abundosa els mesos de tardor.

Noctuidae

Acontiinae

Pseudozarba bipartita (Herrich-Shäffer, 1850)

Mallorca: Petra, 16.IX.1993 (Pérez De-Gregorio & Vallhonrat, 1995); Orient, 24.IX.1997, 4 ex (Pérez De-Gregorio, *leg.*). Sembla localitzada a la serra de Tramuntana.

Amphipyrinae

(*) *Luperina dumerilii* (Duponchel, 1826)

Mallorca: embassament de Cúber, Escorca, 25.IX.1997. 1 ♀ (Pérez De-Gregorio leg.). Aquest taxó mediterrani-asiàtic, típicament autumnal (IX-X) ha estat també citat de les zones muntanyenques de l'illa de Còrsega (Rungs, 1977), segons troballes d'aquell autor i de Reisser i Schawerda. Curiosament, *dumerilii* –considerada una espècie comuna a Europa i estesa per tota la península Ibèrica– solament ha estat citada a Catalunya una vegada, de Ribes de Freser (Ripollès, Pirineus Orientals) IX (WEIS, 1915) sense que mai hagi estat retrobada, tot i ser un Noctuidae molt característic i fàcil d'identificar per morfologia externa, en especial la forma típica, a la qual pertany l'exemplar balear ara esmentat. A més a més, l'examen del nombrós material de noctúids dipositat pel Dr. A. Weiss al Museu de Zoologia de Barcelona (MZB) no ha permès trobar cap *dumerilii* procedent de les seves recerques a Ribes de Freser.

Caradrina (Paradrina) fuscicornis Rambur, 1832

Mallorca: Cúber, Escorca, Petra, Orient, nombrosos exemplars, IX.1993 a 1997. Menorca: Cala Mesquida, 13.III.1997, 1 ex. (Pérez De-Gregorio leg.).

Durant la tardor de 1997 (IX) va ser el Noctuidae més abundós de l'illa de Mallorca (més d'un centenar d'individus atrets per les trampes de llum actínica).

Cuculliinae

(*) *Metopoceras khalildja* Oberthür, 1884

Formentera: Sant Ferran, 28.III.1996, 1 ♂ (L. Kobes leg.).

Espècie atlanto-mediterrània pròpia de les zones estepàries, viu al nord d'Àfrica (Marroc i Egipte), Sicília i península Ibèrica (Ronkay & Ronkay, 1995). A Catalunya se la coneix de les zones estepàries del sud-est del país (comarques del Baix Urgell, Les Garrigues, La Noguera) i dels Monegros del veí Aragó, volant els adults durant el mes de març, època on ha estat també trobada a les illes Balears.

Noctuinae

Agrotis schawerdae Bytinski-Salz, 1937

Endemisme tirrenià (Còrsega, Sardenya, Balears) típicament autumnal (IX-X).

Fou descrita l'any 1937 de la localitat de Teulada (Sardenya) segons 3 individus (1 ♂ i 2 ♀) força volats recollits per Karl Schawerda el 8.XI.1934 i redescrita dos anys després (Hartig, 1939) com *Agrotis santourana* nov. sp. amb una ♀ de la localitat de Porto Santoru, a la mateixa illa.

L'any 1960 Ch. Boursin la va citar per primer cop de les Balears (Eivissa), descrivint la ssp. *balearica* amb tres ♀ capturades el 8.X.1951 a Sant Antoni de

Portmany per W. Kampf, ahora que va representar per primera vegada la genitèlia masculina del tipus de Sardenya.

L'any 1977 Cl. Dufay la va tornar a descriure com a espècie nova sota el nom de *jeanninae* de la localitat de Bonifacio (Còrsega), segons 3 ♂ capturades per A. Jeannin el 8.X.1975; posteriorment (Dufay, 1978) passà *jeanninae* a raça corsa de la *schawerdai*.

Els darrers anys hem pogut recollir i estudiar nombrós material de *schawerdai* de les Illes Balears:

Mallorca: Valldemossa 25.IX.1992, 1 ♂ (F. Vallhonrat, leg); embassament de Cúber, Escorca, 17.IX.1993, sèrie ♂ i ♀ (Pérez De-Gregorio & Vallhonrat, 1995), 25.IX.1997, sèrie ♂ i ♀ (Pérez De-Gregorio leg.); Orient, 24-27.IX.1997, sèrie ♂ i ♀ (Pérez De-Gregorio leg.).

Formentera: Es Calò, 28.X.1989, 1 ♂ (L. Dantart leg.) (Dantart, Pérez De-Gregorio & Vallhonrat, 1993).

Com a conseqüència de l'estudi dut a terme, creiem encertada la suposició de Fibiger (1990) de que les ssp. *balearica* Boursin, 1960 i *jeanninae* Dufay, 1977, no tenen cap validesa i que *schawerdai* constitueix l'única unitat taxonòmica als arxipèlags on ha estat trobada (Balears, Còrsega i Sardenya). Les diferències subespecífiques assenyalades per aquells autors es deuen a varis factors: la manca de suficient material comparatiu, l'estat moltes vegades degradat dels exemplars dels quals disposaren (els dissenys alars de *schawerdai*, força marcats en els exemplars nous -setembre-, es troben esfumats als exemplars d'octubre, ja molt volats) i la notable variabilitat gràfica dels dissenys alars, tant entre individus com entre sexes. Cal doncs establir les següents sinonímies:

Agrotis schawerdai Bytinski-Salz, 1937 (= *santourana* Hartig, 1939) (= *balearica* Boursin, 1960) (= *jeanninae* Dufay, 1977)

Volem aprofitar per indicar que Fibiger (1990) parla de la possibilitat d'una primera generació (el mes de VI) de l'espècie. Això obeeix a un error degut al fet que l'exemplar de *santourana* fou citat com a capturat el mes de juny, fet que l'esmentat autor interpreta com una possibilitat addicional de que *santourana* sigui una espècie diferent de *schawerdai*, extrem aquest ja descartat per Boursin (1960) a la vista del tipus.

Sphingidae

Hyles dahlii (Geyer, 1828)

Les erugues d'aquesta espècie (ben diferents de la cogenèrica *euphorbiae* L.) han estat trobades els anys 1993, 1994 i 1997 als voltants de l'embassament de Cúber (Serra de Tramuntana, Mallorca) alimentant-se de l'endemisme *Euphorbia pycnosica*. Transportades a Catalunya, van completar el seu cicle biològic amb *Euphorbia terracina* de les dunes sorrenques del nostre litoral, planta sobre la qual les erugues de *dahlii* van ser trobades fa vint-i-dos anys (1975) a Sant Andreu de Llavaneres (Maresme).

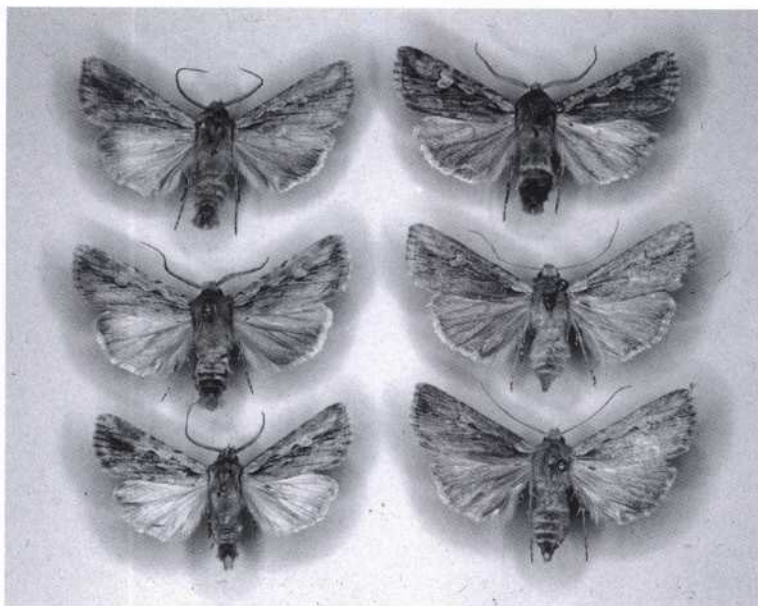

Figura 1. *Agrotis schawerdai* Bytinski-Salz., diversos exemplars ♂ i ♀. Cúber, Escorca, Mallorca, 17.IX.1993.

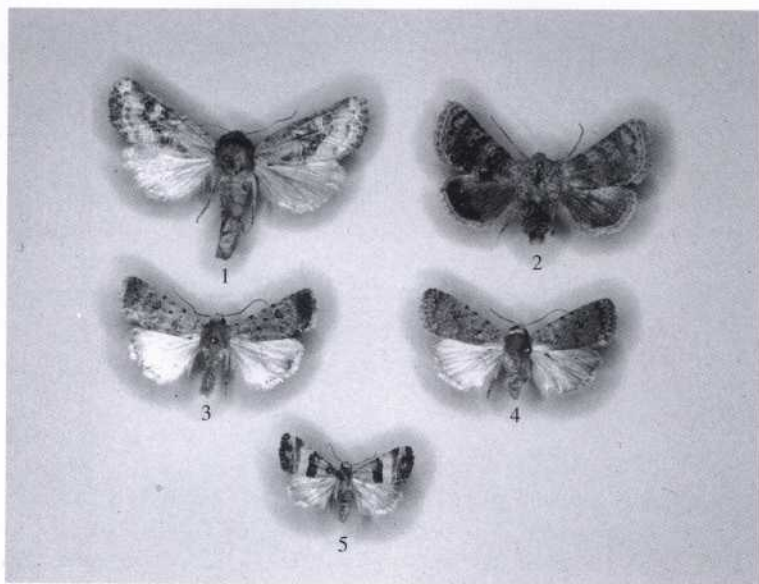

Figura 2. 1 *Luperina dumerilii* Duponchel (Cúber, Escorca, Mallorca, 25.IX.1997). 2 *Metopoceras khalildja* Oberthur (Castelldans, les Garrigues, Catalunya, 8.III.1997). 3 i 4 *Paradrina fuscicornis* Rambur (Orient, Mallorca, 24-27-IX.1997). 5 *Pseudozarba bipartita* Herrich-Schäffer) (Orient, Mallorca, 24-27.IX.1997).

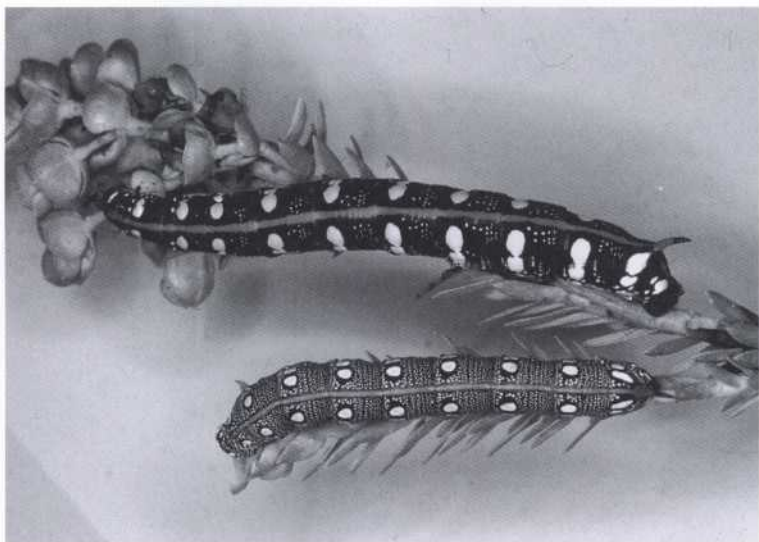

Figura 3. Erugues d'*Hyles dahlit* Geyer (a dalt) i d'*Hyles euphorbiae* L. (a baix), sobre *Euphorbia terracina*.

AGRAÏMENTS

Agraïm al Sr. Lutz Kobes (Göttingen, Alemanya) les seves valuoses informacions de l'illa de Formentera i a l'amic Farnesc Vallhonrat el material i les informacions que com sempre ha posat al nostre abast. Als Srs. Joan Mayol (Director del Parc Natural de S'Albufera de Mallorca) i Jordi Muntaner (SECONA de Mallorca) les facilitats donades a les recerques fetes a indrets protegits de l'illa. Al Sr. M. Riddiford (Parc Natural de S'Albufera) per permetre'ns l'examen de la col·lecció lepidopterològica del centre. A l'amic Martí Rondós, per les fotografies que il·lustren aquest treball i la seva valuosa cooperació. Finalment, a l'amic Oleguer Escolà (Museu de Zoologia de Barcelona) per les ja habituals facilitats donades per a l'estudi de les col·leccions del centre i la consulta de la Biblioteca.

REFERÈNCIES

- BOURSIN, C. 1960. Eine für Spanien neue *Scotia*-Art (*Agrotis* auct.), *Scotia schawerdai* Byt-Salz. *Zeit. Wien. Ent. Ges.*, 45: 68-70, lám. 7, fig. 1 a 4 i 8.
- BYTINSKI-SALZ, H. 1937. Secondo contributo alla cognoscenza della Lepidoptero fauna della Sardegna. *Mem. Soc. ent. Ital.*, 15: 198.
- CUELLO, J., 1981. Els Lepidòpters de les Illes Balears. Cens provisional. *Treb. Soc. Cat. Lep.*, 4: 33-53.

- DANTART, J., PÉREZ DE-GREGORIO, J.J., & VALLHONRAT, F., 1993. Contribució a la fauna de Macroheteròcers de les Illes Balears (Lepidoptera: Heterocera). *Treb. Soc. Cat. Lep.*, 12: 95-114.
- DUFAY, C. 1977. Description d'un nouvel *Agrotis* O., de Corse (Lep. Noctuidae). *Bull. Soc. ent. Fr.*, 82: 96-98.
- DUFAY, C., 1978. Notes synonymiques sur divers Noctuidae décrits récemment. *Entomops*, 54: 159-160.
- FIBIGER, M., 1990. Noctuidae Europaea I (Noctuidae I), pàgs 89-90, Làm. 9 fg. 27-28. Apollo Books. Soro.
- FREINA, J. & WITT, T., 1987. Die Bombyces und Spinges der Westpalaearktis (Lepidoptera). Vol. I, 708 pp. München.
- GOATER, B., 1994. Heterocera recorded at S'Albufera (Mallorca). *Bull. Parc. Nat. S'Albufera*, 1: 55-60.
- HARTIG, F. 1939. Contributo alla cognescenza della fauna entomologica della Sardegna. *Mem. Soc. ent. Ital.*, 17: pg. 66, làm. 3, fig. 2.
- OROZCO, A., PÉREZ DE-GREGORIO, J.J. & VALLHONRAT, F., 1996. Els Macroheterocera (Lepidoptera) de les Reserves Naturals del Delta del Llobregat. *Spartina*, 2: 69-80.
- PÉREZ DE-GREGORIO, J.J. & VALLHONRAT, F., 1995. Lepidòpters nous o interessants per a la fauna de les Illes Balears. *Bull. Soc. Cat. Lep.*, 75: 32-34.
- RONKAY, G. & RONKAY, L., 1995. Noctuidae Europaea VII (Cuculliinae II), pàgs. 117-119, làm. 2, figs. 63-67 i 103, 104 i 175. Apollo Books. Soro.
- RUNGS, C., 1977. Notes de lépidoptèrologie corse (I). *Alexanor*, 10 (4): 184.
- WEISS, A., 1915. Contribució a la fauna lepidopterològica de Catalunya. *Treb. Inst. cat. Hist. nat.*, 1: 73.